

K problematike aspektu v kontexte pomerných (relatívnych) časov

Martina Bodnárová

1. Úvod

Slovesá sa už tradične vyčleňujú súborom gramatických a lexikálno-gramatických kategórií (Oravec – Bajzíkova – Furdík, 1988, s. 125). Iba niektoré z kategórií patria slovesám ako celému slovnému druhu. Ide o kategórie intencie a vidu (aspektu). Ostatné kategórie sa vzťahujú len na časť slovíes, resp. tvarov. Intencia a vid sú lexikálno-gramatickými kategóriami, pretože „nemajú jednoduché vyjadrenie na morfolologickej forme“ (ibid.). Ku gramatickým kategóriám patrí kongruencia (v osobe a čísle), čas (tempus), spôsob (modus) a slovesný rod (genus verbi). Okrem gramatických a lexikálno-gramatických kategórií možno pri slovesách hovoriť ešte o jednej, sémantickej kategórii. Je ňou spôsob slovesného deja (actio verbi).

Spomedzi všetkých slovesných kategórií sú pre nás v tejto štúdií osobitne dôležité kategórie času a vidu. Už J. Oravec (1988, s. 125) upozorňuje, že tieto kategórie spolu so slovesným spôsobom „najvýraznejšie predstavujú slovesá ako osobitný slovný druh“.

Významový protiklad priebehu deja a jeho ucelenosti (zavŕšenosti, komplexnosti) tvorí podstatu kategórie slovesného vidu a na základe tohto protikladu rozlišujeme nedokonavý a dokonavý vid ako dva členy exponovanej slovesnej kategórie.

„Slovesá sú jediný slovný druh, ktorý vyjadruje čas gramatickými prostriedkami, preto kategória času je základná a typická kategória slovíes. Časovými tvarmi sa vyjadruje čas vzhľadom na objektívny čas, v ktorom hovoriaci podáva jazykový prejav, t. j. vzhľadom na moment prehovoru.“ (Oravec – Bajzíkova – Furdík, 1988, s. 146). Na základe citovanej charakteristiky sa rozlišujú tri slovesné časy: prítomný čas (prézent), minulý čas (préteritum) a budúci čas (futúrum). Tieto časy súhrnne nazývame *objektívnymi časmi*.

V dnešnej češtine sa popri *objektívnych časoch* (prézent, préteritum, futúrum) hovorí aj o tzv. *pomerných* či *relatívnych časoch*. Sú to *súčasnosť*, *predčasnosť* a *následnosť*. Tieto časy možno vyjadriť len v rámci súvetných konštrukcií, nie v rámci jednoduchých viet, pretože tu vždy ide o vzájomný pomer či konfrontáciu najmenej dvoch dejov. Vzájomný časový pomer dejov sa vyjadruje používaním časových a vidových tvarov prísudkových slovíes. Relevantnosť týchto tvarov vystupuje do popredia zvlášť v hypotaktických súvetných konštrukciách, presnejšie v hypotaktických súvetiach s časovou príslovkovou vedľajšou vetou (ďalej Vv), uvedenou základnými časovými spojkami *keď* a *kým*.

Pojmy *súčasnosť* – *predčasnosť* – *následnosť* nie sú neznáme ani v slovenskom lingvistickom kontexte. Používa ich napríklad B. Letz (1934/1935), neskôr J. Ružička (1956), J. Oravec (1971), M. Sokolová (1995) alebo J. Horecký (1997). Najzávažnejším problémom je to, že v podstate všetci slovenskí jazykovedci pracujú s exponovanými pojmami dosť arbitrárne a najmä nesystematicky. Preto sme v našej štúdii siahli po koncepcii a terminológii českého jazykovedca J. Bauera (Bauer – Grepl, 1970). Vidí sa nám veľmi prehľadná a presná a vyplýva z nej aj nevyhnutnosť striktného významového odlíšenia súčasnosti, predčasnosti a následnosti dejov.

2. Český lingvista J. Bauer (Bauer – Grepl, 1970, s. 295 – 304), od ktorého sme prevzali terminológiu aj definície, delí časové príslovkové Vv na dve skupiny:

1. Vv, ktoré odpovedajú na otázku „kedy?“ a vyjadrujú prosté časové zaradenie deja hlavnej vety (ďalej Hv);

2. Vv, ktoré odpovedajú na otázku „ako dlho?“ a vymedzujú nejako trvanie deja Hv.

Ďalej autor uvádza, že oba tieto základné druhy časových okolností sa vyjadrujú tak, že sa dej Hv uvádza do vzťahu k deju časovej Vv, ktorý je buď:

a) súčasný: DHv = DVv; Vv odpovedá na otázku: *Akú dobu trvá dej Hv?*; Vv udáva jeho časový rozsah. Napr.: *Lenka sledovala pozorne jeho tvár, kedyž prohlížal latinské kliky hák.* (1970, s. 296);

b) predčasný: DVv → DHv (*dej Vv predchádza deju Hv*); Vv odpovedá na otázku: *Odkedy trvá dej Hv?*; Vv vymedzuje jeho začiatok. Napr.: *Když král to psaní přečetl, zavolal k sobě své dva syny.* (1970, s. 297). J. Bauer charakterizuje predčasnosť ešte i tak, že „začátek děje věty hlavní se vyjadřuje uvedením děje, po jehož uskutečnění může teprve hlavní děj nastat nebo platit; je tedy na uskutečnění děje věty časové vázán“ (1970, s. 302).;

c) následný: DHv → DVv (*dej Vv nasleduje až po deji Hv*); Vv odpovedá na otázku: *Dokedy potrvá dej Hv?*; Vv udáva jeho konečnú hranicu. Napr.: *Smutně se za ním dívala, až zapadl z dohledu.* (1970, s. 303).

O následnosti sa bližšie zmieňuje takto: „Konečná mez děje věty hlavní se vyjadřuje uvedením děje, který jej přeruší nebo jinak ukončí; trvání hlavního děje je tedy vázáno na dobu, dokud se neuskuteční děj vedlejší (ten je tedy vzhledem k hlavnímu ději následný). V časové větě je obvyklé sloveso dokonavé.“ (1970, s. 302).

J. Bauer rozlišuje celkovo štyri pomerné časové významy: úplnú súčasnosť, čiastočnú súčasnosť, predčasnosť a následnosť. Tieto významy sme od neho prevzali a pokúšali sme sa aplikovať ich na teoretické schémy, ktoré sme si pripravili ešte pred uskutočnením korpusového výskumu (podrobnejšie o tomto výskume a o jeho výsledkoch pozri Bodnárová, 2009). *Schému* nazývame jednoduché hypotaktické súvetie s časovou príslovkovou vedľajšou vetou uvedenou časovou spojku *ked'* alebo *kým*. Jednotlivé schematické varianty vytvorené kombináciou časových a vidových foriem prísudkového slovesa *robiť/urobiť* sme exemplifikovali na základe materiálu zo Slovenského národného korpusu. Pracovali sme s verziami prim-3.0-public-all a prim-4.0-public-all a v rámci nich s rôznymi akčnými, procesnými a statickými slovesami, dokonavými aj nedokonavými. Týmto spôsobom sme zistili, že

v schéme so spojku *ked'* možno vyjadriť celkovo sedem druhov pomerných časových významov: úplnú súbežnosť (*Lud'om svietilo z očí sväté oduševnenie, ked' spievali Tichú noc.*), štyri typy neúplnej súbežnosti (I. *Ked' husto snežilo, vzal jeden z nás pod pazuchu gramofón, druhý písací stroj.* II. *Zaškrť nás, ked' budeme spať.* III. *Ked' som prišiel do Benátok, snežilo.* IV. *Práve sníval o povýšení, ked' ho znovu pripravili o chlebk.*) a dva typy predčasnosti (I. *Ja som mu často čítala z Cassisových časopisov, ked' za mnou prišiel na Rozhľadňu.* II. *Ked' z tej výšky zletel, zúfalo vykrikla.*). V schéme so spojku *kým* sa dá vyjadriť význam úplnej súbežnosti (*Kým chlapec bude spať, budem hľadiť na ostré črty jeho bledej tváre.*), neúplnej súbežnosti I. typu (*Kým budeme pracovať na projekte odkanalizovania okresu, z podnetu starostov spracujeme všetky dôležité dokumenty.*) a dva typy následnosti (I. *Cestoval štyridsať dní, kým dorazil k jazeru Bajkal.* II. *Kým si jednotliví lekári urobia atestácie, väčšina pacientov sa prehlási k iným lekárom.*). Schéma so spojku *ked'* teda nepripúšťa význam následnosti, schéma so spojku *kým* zasa neumožňuje vyjadriť predčasnosť. Pri úplnej súbežnosti dej Hv i dej Vv prebiehajú súbežne, súčasne, akoby sa celkom prekrývali. Pritom sú oba deje vyjadrené imperfektívnymi prísudkovými slovesami. Pri neúplnej súbežnosti I. a II. typu nastane dej Hv buď v priebehu trvania deja Vv, alebo v jeho záverečnej fáze. Vo Vv sa nachádza imperfektívne sloveso, v Hv perfektívne. Podstatou významu neúplnej súbežnosti III. a IV. typu je to, že dej Vv nastane v priebehu trvania deja Hv alebo v jeho záverečnej fáze a že imperfektívom je tu vyjadrený dej Hv, kým perfektívom dej Vv. Pri predčasnosti a následnosti býva dej Vv vyjadrený spravidla perfektívnym slovesom, dej Hv imperfektívom alebo perfektívom. Dôležité však je, že predčasnosť sa zakladá na uskutočnení deja Vv pred dejom Hv a následnosť na uskutočnení deja Vv po deji Hv.

3. Terminológia, ktorá sa vzťahuje na problematiku súčinnosti slovesných kategórií času a vidu a rovnako aj na vyjadrovanie vzájomného časového pomeru dejov, nie je v slovenskej lingvistike ešte celkom ustálená. Najmä pri používaní pojmov *súčasnosť* – *predčasnosť* – *následnosť* dochádza k viacerým nepresnostiam. V tejto štúdií sa pokúsime predstaviť niekoľko pohľadov slovenských lingvistov na danú problematiku, konfrontovať ich s koncepciou J. Bauera i s výsledkami nášho korpusového výskumu (Bodnárová, 2009) a napokon poukázať na ich najvýraznejšie ruptúry.

3.1 Prvým autorom, ktorého pohľad predstavíme, je B. Letz. Vo svojej štúdií *Podrad'ovacie spojky časové* (1934/1935, s. 254 – 259) ponúka pestrú paletu časových spojok, od najpoužívanejších až po najmenej frekventované. Tieto spojky si všíma najmä vzhľadom na vzťah Hv a Vv v hypotaktických súvetiach s časovou príslovkovou Vv. Z jeho štúdie za obzvlášť cenný pokladáme postreh týkajúci sa základnej časovej spojky *ked'*. B. Letz uvádza, že spojka *ked'* „modifikuje pomer deja a času zloženej vety iba súčasnosťou alebo predčasnosťou...“ (1934/1935, s. 257). Jeho vyjadrenie úplne korešponduje s Bauerovým zistením, že spojka *ked'* je „stylisticky neutrálne a vhodná k vyjádrení jak súčasnosti, tak predčasnosti...“ (1970, s. 296). A napokon, Letzovo vyjadrenie je zhodné aj s výsledkami nášho výskumu, ktorý sme realizovali na korpusovom materiáli a podrobne predstavili v našej diplomovej práci (Bodnárová, 2009).

Ďalšou časovou spojkou, ktorou sa B. Letz v štúdiu zaoberá a ktorá je relevantná aj pre nás, je spojka *kým*. Autor tu síce priamo nepoužíva pojem *následnosť*, no funkciu spojky *kým* charakterizuje spôsobom, ktorý korešponduje s definíciou následnosti podľa J. Bauera. Letz konkrétne hovorí o ohraničení hlavnej vety obsahom vety, ktorú spojka *kým* uvádza.

Tretím dôležitým bodom Letzovej štúdie je charakteristika časových spojok *až*, *až keď*, *až kým*. Autor tvrdí, že „spojka *až* je eminentne známku predčasnosti a) deja Vv alebo b) deja Hv“ (1934/1935, s. 259). Analýza korpusového materiálu časť jeho tvrdenia odobrila (ide o fakt, že *až* v spojení s *keď* alebo *kým* plní funkciu indikátora predčasnosti alebo následnosti). Letzovo tvrdenie však priesračne ilustruje ruptúru, ktorá sa vyskytuje aj u iných slovenských lingvistov. Ide o redukciu časových významov predčasnosti a následnosti na jediný pojem – *predčasnosť*, ktorý ďalej bližšie špecifikuje a opisuje. Inak povedané, prípad a), keď dej Vv predchádza deju Hv (teda dej Vv je voči deju Hv predčasný), možno celkom jednoznačne označiť Bauerovým termínom *predčasnosť*. Avšak prípad b), keď dej Hv (ďalej DHv) predchádza deju Vv (ďalej DVv), už Bauer nazýva *následnosť*.

Za hlavný nedostatok Letzovej štúdie teda pokladáme používanie opisov namiesto pojmového pomenovania, v dôsledku čoho sa terminologická triáda *súčasnosť* – *predčasnosť* – *následnosť* redukuje na diádu *súčasnosť* – *predčasnosť*, ktorá je dosť nejasná a neúplná. Zároveň sa tu objavuje dôležitý problém stanovenia kritéria, podľa ktorého budeme určovať predčasnosť a následnosť dvoch dejov. Ide o to, či východiskovým pre nás bude DHv alebo DVv. Ak si za východisko zvolíme DHv a ak potom v konkrétnom súvetí bude DVv tomuto deju predchádzať, budeme hovoriť o *predčasnosti*; ak zasa DVv bude nasledovať až po DHv, budeme hovoriť o *následnosti*. Práve toto kritérium – mohli by sme ho nazvať *kritérium hlavnej vety* – si vo svojej koncepcii zvolil J. Bauer.

Za korektné by sme však mohli považovať aj druhé kritérium, keď si za východisko volíme Vv a predčasnosť a následnosť budeme určovať podľa toho, či dej Hv deju Vv predchádza alebo nasleduje až po ňom. V tomto prípade budú, prirodzene, významy predčasnosti a následnosti v opačnom vzťahu, teda predčasnosť bude podľa druhého kritéria – *kritéria vedľajšej vety* – následnosťou a následnosť predčasnosťou. Na ilustráciu uvádzame tieto príklady zo SNK:

Keď z tej výšky zletel, zúfalo vykričla.

schéma

1. kritérium (J. Bauer) :	DVv predchádza DHv → predčasnosť
2. kritérium:	DHv nasleduje po DVv → následnosť

Kým si urobila úlohu, gaštany vychladli.

schéma

1. kritérium (J. Bauer) :	DVv nasleduje po DHv → následnosť
2. kritérium:	DHv predchádza DVv → predčasnosť

U B. Letza však zjavne absentuje akékoľvek kritérium, v dôsledku čoho sa zahmlieva aj podstata predčasnosti a následnosti.

3.2 Ďalším slovenským jazykovedcom, ktorý operuje s pojmami *súčasnosť* – *predčasnosť* – *následnosť*, je J. Oravec. V štúdiu *Spojka kým* (1971, s. 3 – 8) vymedzuje celkovo až štyri významy, ktoré môže táto dôležitá časová spojka vyjadrovať:

1. *súčasnosť*
2. *predčasnosť*
3. *následnosť*

4. *význam protikladu či kontrastu*, ktorý sa vyvinul z významu súčasnosti, ale už nie je časový, hoci tento jeho odtienok býva ešte v niektorých prípadoch identifikovateľný. Za vážny nedostatok Oravcovej štúdie považujeme fakt, že v nej nijako nedefinuje ani nevysvetľuje pojmy *následnosť* a *predčasnosť*; obmedzuje sa len na uvádzanie konkrétnych príkladov.

Na jednom mieste štúdie J. Oravec hovorí: „Inokedy sa následnosť deja hlavnej vety po vedľajšom deji naznačuje dokonavým vidom prísudkového slovesa vo vedľajšej vete.“ (1971, s. 5) Svoje tvrdenie dokladá týmito príkladmi:

Kým vyhráš groš, utratíš dva. (príslovie)

Dlhú chvíľu ešte žmúria, kým sa rozhl'adia. (Tallos)

J. Oravec na citovanom mieste používa pojem *následnosť* ešte neterminologicky, ako súčasť opisu javu, ktorý by J. Bauer nazval predčasnosťou. My v ňom však vidíme uplatnenie druhého kritéria pre posudzovanie časového pomeru dejov v súvetí a podľa tohto kritéria by sme exponovaný jav mohli terminologicky korektne označiť ako *následnosť*.

Na daný problém sa však hneď navrstvuje ďalší. Príklady, ktoré J. Oravec za svojím opisom uvádza, musíme podľa Bauerovho kritéria hodnotiť ako ilustráciu *následnosti*. No ak použijeme Oravcovo kritérium – v našom poradí druhé, tzv. kritérium Vv –, potom citované príklady dokumentujú *predčasnosť*.

Súhrnne možno povedať, že v Oravcovej štúdiu dochádza k zásadnému rozporu medzi definíciou (opisom) javu a exemplifikáciou tohto javu. Je to zároveň exemplárny príklad toho, čo môže v kontexte exponovanej problematiky spôsobiť terminologická vágnosť.

Na inom mieste štúdie (1971, s. 6) používa J. Oravec pojem *následnosť* síce už terminologicky, no predsa nie dostatočne zreteľne a jednoznačne. Ani tu neponúka nijaké striktné vymedzenie časového významu následnosti. V Oravcovej štúdiu sa stretáme aj s takýmto tvrdením:

„Spojka *kým* vyjadruje časový priebeh; na rozdiel od nej spojka *keď* tento príznak nemá, preto sa jej význam chápe tak, akoby vyjadrovala časový bod. [...] Z toho [...] vyplýva, že sa spojka *kým* najviac používa na vyjadrenie súčasného priebehu vedľajšieho deja s hlavným. Význam súčasnosti je hlavným významom spojky *kým*.“ (1971, s. 3).

Tieto Oravcove slová sú síce výstižné a potvrdzujú naše úvahy, no odvolávajú sa na výsledky analýzy korpusového materiálu (Bodnárová, 2009), musíme poznamenať, že spojka *keď* má takisto schopnosť vyjadriť súbežnosť dejov, hoci ich trvanie je citelnejšie práve pri použití spojky *kým*. Na druhej strane, nielen vyjadrenie súbežnosti, ale – a to vo veľkej miere – aj vyjadrenie následnosti spadá do kompetencie spojky *kým*. Význam následnosti pri spojke *kým* nevyklučuje ani J. Oravec,

no k týmto dvom významom pridáva ešte ďalší – význam predčasnosti. Robí to najmä so zámerom poukázať na významové nuansy spojky *kým*, ktoré sa náležite nevyužívajú, a povzbudiť k jej plnej integrácii do komunikačného procesu. Opäť však treba pripomenúť, že J. Oravec v štúdiu používa termín *predčasnosť* bez toho, aby vysvetlil, ako on tento časový jav chápe. Ak prijmeme vyššie vymedzené Bauerovo chápanie predčasnosti a následnosti, tak potom musíme tvrdiť, že vyjadriť predčasnosť v súvetí so spojkou *kým* nie je možné.

3.3 J. Horecký sa v štúdiu so významným názvom *Znova o spojke kým* (1997, s. 326 – 329) opätovne vracia k Oravcovej „konceptii“ z roku 1971 a kriticky ju prehodnocuje. Aj on si všimol, že keď Oravec vymenúva časové významy spojky *kým*, pri súčasnosti i následnosti uvádza aj konkrétne príklady, pri predčasnosti však nie. Ďalej J. Horecký rozoberá tú časť Oravcovej štúdie, kde sa riešia súvetia s negovaným perfektívnym slovesom vo Vv po spojke *kým* a kde sa porovnávajú so svojimi kladnými pendantmi. Tieto prípady Oravec nazýva *predčasnosťou*.

J. Horecký po komplexnom prehodnotení štúdie J. Oravca dospieva k takejto významovej štruktúre spojky *kým*:

I.1 *súbežnosť dejov* (*Kým pršalo, chodili sme pod dáždnikom.*);

I.2 *súbežnosť stavov* – korešponduje so 4. významom spojky *kým*, ktorý vymedzuje J. Oravec a pomenúva ho významom kontrastu, protikladu (*Kým kriminalita klesala, objasnenosť stúpala.*);

II.1 *bodovosť* – vo Vv je perfektívum v kladnom tvare (*Čakali sme, kým prišiel vlak.*);

II.2 *podmienka* – vo Vv je negované perfektívum (*Čakali sme, kým neprišiel vlak.*).

Hoci sa v našej diplomovej práci (Bodnárová, 2009) pri analýze korpusového materiálu zaoberáme aj prípadmi s negovaným perfektívom vo Vv po spojke *kým*, pojmy *podmienkový význam* (J. Horecký), resp. *význam protikladu/kontrastu* (J. Oravec) nepoužívame vôbec. Negácia v danom kontexte je totiž podľa našej mienky len jedným z indikátorov následnosti. *Bodovosť* je, nazdávame sa, implicitne obsiahnutá v perfektívnosti a vnímame ju ako integrálnu súčasť následnosti. Aj preto *bodovosť* ako osobitný pojem nepoužívame.

Z významovej štruktúry J. Horeckého preberáme jedine pojem *súbežnosť*, ktorý však nediferencujeme na *súbežnosť dejov* a *súbežnosť stavov*. Považujeme ho za lepšie synonymum Bauerovho pojmu *súčasnosť*.

3. 4 Napokon by sme v tejto štúdiu chceli stručne priblížiť ešte dva pohľady na exponovanú problematiku vzájomného časového pomeru dejov.

Prvým je pohľad J. Ružičku. Tento autor sa v štúdiu *Podrad'ovacia spojka keď* (1956, s. 339 – 351) venuje analýze rozličných druhov Vv uvedených spojkou *keď*. Nás, prirodzene, v danom kontexte zaujíma len problematika časových viet so spojkou *keď*. J. Ružička pri jej riešení používa aj pojmy *predčasnosť* a *súčasnosť*. Charakterizuje ich takto:

„Ak sa má vyjadriť, že sa dej podradenej vety uskutočnil pred dejom nadradenej vety, v podradenej vete sa použije dokonavé sloveso. Pritom nezaváži,

akého vidu je sloveso v prísudku nadradenej vety. [...] Keď sa však má vyjadriť, že dej podradenej časovej vety prebiehal súčasne s dejom nadradenej vety, v prísudku podradenej vety je sloveso nedokonavého vidu.“ (1956, s. 340).

K charakteristike oboch časových významov pripája pomerne hojný počet príkladov z literatúry. Ružičkovo vymedzenie je z hľadiska Bauerovej koncepcie prijateľné. Na prvý pohľad je zrejmé, že J. Ružička pri posudzovaní vzťahu DHv a DVv uplatnil prvé kritérium (kritérium Hv), ktoré používa aj J. Bauer. Ružička – podobne ako B. Letz – redukuje terminologickú triádu *súčasnosť – predčasnosť – následnosť* na diádu *súčasnosť – predčasnosť*, a teda vôbec nepracuje s pojmom *následnosť*. Uňho to však nemožno hodnotiť ako ruptúru, pretože aj náš korpusový výskum ukázal, že v hypotaktickom súvetí s časovou príslovkovou Vv uvedenou spojkou *keď* môžeme – v závislosti od vidovej príslušnosti oboch prísudkových slovies – vyjadriť len význam súčasnosti alebo predčasnosti. Ak v danom kontexte použijeme časovú spojku *kým*, bude vzájomný pomer dejov buď len súčasný, alebo len následný. Keďže J. Ružička sa vo svojej štúdiu zaoberá iba problematikou časových príslovkových Vv so spojkou *keď*, o význame následnosti tu logicky uvažovať nemôže.

3.5 O terminologické zachytenie vzájomného časového pomeru dejov v exponovanom type hypotaktických súvetí so spojkou *kým* sa usiluje aj M. Sokolová. V *Kapitolkách zo slovenskej morfológie* (1995, s.130) používa v jednom cvičení takúto triádu s príkladmi:

- I. *súbežnosť* (*Kým toto čítate, som na ceste do Bratislavy.*)
- II. *následnosť* (*Kým si sadli, povedala to. /ešte kým si sadli/*)
- III. *konečná hranica* (*Budeme tu dotiaľ, kým neprídu ostatní.*)

Posudzujúc túto triádu cez prizmu Bauerovej koncepcie, môžeme povedať, že pojmy *súbežnosť* a *následnosť* sú použité korektne a adekvátne. V druhom prípade sa objavuje potreba posilniť význam následnosti vhodným lexikálnym prostriedkom (častica *ešte*). Tretí prípad, pomenovaný ako *konečná hranica*, hodnotíme tiež ako exemplifikáciu následnosti s uplatnením indikátora – negácie vo Vv. Pojem *konečná hranica* je však z nášho pohľadu v tomto kontexte, t. j. popri pojme *následnosť*, redundantný, pretože ho pokladáme za implicitnú súčasť následnosti. Absenciu pojmu *predčasnosť* vnímame opäť ako potvrdenie výsledkov našich korpusových zistení (že spojka *kým* význam predčasnosti vylučuje).

4. Záver

Ambíciou tejto štúdie bolo vnieť istý terminologický poriadok do problematiky súčinnosti slovesných kategórií času a vidu v hypotaktických súvetných konštrukciách s časovou príslovkovou vedľajšou vetou uvedenou základnými časovými spojkami *keď* a *kým*. Na súčinnosti slovesných kategórií času a vidu sa zakladá existencia pomerných (relatívnych) časových významov, s ktorými v českom lingvistickom kontexte najsystematickejšie pracuje J. Bauer (Bauer – Grepl, 1970).

V rámci krátkeho exkurzu do slovenskej lingvistiky z hľadiska problematiky pomerných (relatívnych) časov sme sa snažili ukázať, že vzájomný časový pomer dvoch dejov v hypotaktickom súvetí s časovou príslovkovou Vv možno posudzovať podľa dvoch navzájom protikladných kritérií – podľa tzv. kritéria Hv (vo svojej koncepcii ho uplatnil J. Bauer, čiastočne aj J. Ružička a v jednom cvičení M. Sokolová) alebo podľa tzv. kritéria Vv (náznaky jeho použitia badať u J. Oravca). My sme pri analýze korpusového materiálu (Bodnárová, 2009) vychádzali z koncepcie J. Bauera, a teda uplatňovali sme výlučne jeho kritérium Hv. Takýmto spôsobom sme sa dopracovali k výsledkom, ktoré Bauerovu koncepciu do určitej miery upravujú (2009, s. 44 – 48). Napriek tomu relevantným zostáva fakt, že diferenciacia troch základných pomerných časov – *súbežnosti, predčasnosti a následnosti* – je nevyhnutná a akákoľvek redukcia tejto triády sa ukazuje ako neadekvátne až neprípustná.

V tejto štúdií sme sa tiež usilovali identifikovať najvýraznejšie ruptúry v koncepciách jednotlivých slovenských lingvistov. Za príčinu mnohých ruptúr pokladáme predovšetkým skutočnosť, že problematike pomerných časov sa v slovenskej jazykovede až dosiaľ venovala len okrajová pozornosť. Svedčia o tom aj štúdie, ktoré sme tu rozoberali. Už ich samotné názvy naznačujú, že v centre pozornosti slovenských lingvistov stojí problém jednotlivých časových spojok, kým otázky týkajúce sa pomerných časov reflektujú iba periférne. Tomu zodpovedá aj pomerne vágna terminológia.

Práve z uvedených dôvodov je pre nás problematické nazvať vyjadrenia slovenských lingvistov koncepciami. Radšej zotrvávame pri pojme *pohľady* a pojmom *koncepcia* označujeme jedine stanovisko J. Bauera, s ktorým sa najviac identifikujeme.

Literatúra

- BAUER, Jan – GREPL, Miroslav: Skladba spisovné češtiny. Praha: SPN 1970, s. 295 – 307.
- BODNÁROVÁ, Martina: Determinatívne a indeterminatívne slovesá v slovenčine. Korpusový výskum pomerných (relatívnych) časov so zameraním na determinatívne slovesá. Diplomová práca. Prešov 2009. 93 s.
- HORECKÝ, Ján: Znova o spojke kým. In: Kultúra slova, 1997, roč. 31, s. 326 – 329.
- LETZ, Belo: Podradňovacie spojky časové. In: Slovenská reč, 1934/1935, roč. 3, s. 254 – 259.
- ORAVEC, Ján: Spojka kým. In: Kultúra slova, 1971, roč. 5, č. 1, s. 3 – 8.
- ORAVEC, Ján – BAJZÍKOVÁ, Eugénia – FURDÍK, Juraj: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia. Bratislava: SPN 1988. 227 s.
- Slovenský národný korpus – verzia prim-3.0-prim-public-all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2007. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>
- Slovenský národný korpus – verzia prim-4.0-prim-public-all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2009. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>
- RUŽIČKA, Jozef: Podradňovacia spojka keď. In: Slovenská reč, 1956, roč. 21, s. 339 – 351.

SOKOLOVÁ, Miloslava: Kapitoly zo slovenskej morfológie. Prešov: Slovacontact
1995. 178 s.